

Rondetafelgesprek Tweede Kamer: Wet Seksuele Misdrijven

Prof. Dr. Antony Pemberton, NSCR, Amsterdam, Leuven Institute of Criminology, KU Leuven

Wellicht is het goed om voorop te stellen dat ik de totstandkoming van de Wet seksuele misdrijven van harte toejuich. Ik denk dat de wet een aanzienlijke bijdrage zal kunnen gaan leveren aan het verbeteren van het lot van – helaas – tienduizenden mensen per jaar. De kern van de opmerkingen die ik in dit stuk maak, zijn vooral bedoeld om de wet zijn potentieel te laten bereiken. Ze zijn gegeven op eigen titel, maar ik wil de input van collega's Eva Mulder (NSCR/ University of Tennessee, VS) en Valerie Pijlman (NSCR) niet onvermeld laten.

Drempels voor hulp zoeken

De belangrijkste bijdrage van de Wet lijkt mij in de eerste plaats te zitten in de wijze waarop zij **drempels voor het zoeken van hulp na seksueel geweld** voor slachtoffers probeert te **verminderen**.¹ Dit is goed in lijn met de zeer recent aangenomen Victims Recommendation² van de Raad van Europa, waarin artikel 3(1) lidstaten oproept om dergelijke barrières zo veel mogelijk weg te nemen.³ Laten we dat even vooropstellen. Waar het over de positie van slachtoffers en nabestaanden van criminaliteit gaat, hebben we nog wel eens de neiging om ons te concentreren op de eindfase van een strafzaak. Dat is zonder meer belangrijk, maar we moeten beseffen dat maar een hele kleine groep slachtoffers van (seksueel) geweld deze eindfase bereikt. Een meerderheid ziet of van wat voor soort interactie dan ook met het formele rechtssysteem.

Vast staat dat recht- en hulp-zoeken sterk met elkaar samenhangt. Als slachtoffers geen aangifte doen en -daarmee- een rechtsgang starten, blijven ze verstoken van de mogelijke bescherming die opsporingsinstanties kunnen bieden, waarmee het risico op hernieuwd slachtofferschap toeneemt. Maar ze missen ook de modaliteiten die het recht biedt voor enige genoegdoening. En daarnaast de noodzakelijke hulp en ondersteuning. Niet dat dat laatste noodzakelijkerwijs afhangt van de inzet van politie en justitie, maar het toont wel aan dat het wegnemen van drempels cruciaal is en dat de behoeften van slachtoffers centraal dienen te staan in de wet.

Secundaire victimisatie

Nu is "disclosure" na seksueel geweld al ingewikkeld genoeg. Slachtoffers kampen met schaamte, zelfverwijt en angst, waartegen het systeem eigenlijk een uitnodigend tegenwicht zou moeten bieden. Dat was tot nu toe zeker niet het geval. De term "secundaire victimisatie" is niet voor niets gemunt om de ervaringen van slachtoffers van seksueel geweld met het systeem te beschrijven.

Maar **secundaire victimisatie** is ook te begrijpen als de consequentie van **een gebrek aan actie van het systeem**.⁴ Een systeem immers dat voortdurend de boodschap heeft afgegeven niets of weinig voor slachtoffers te kunnen betekenen, haar verplichtingen vaak niet lijkt na te komen en/of de schade voor slachtoffers alleen maar verergert. Dat slachtoffers dan afzien van het opzoeken van het systeem

---

¹ Zie hiervoor ook V. Pijlman, A. Pemberton, V. Eichelshelm & M. de Waardt. (2022). Welke factoren spelen een rol in de overweging om hulp te zoeken na seksueel geweld? Een beknopt overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers. Tijdschrift voor Criminologie, 64(2): 209-220.

² Voluit: *Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime*, zie hier: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680aa8263

³ Het bewuste artikel vermeldt het volgende: "In order to improve access to justice and encourage victims to contact competent civil, criminal and other relevant judicial authorities and support organisations, member States should investigate barriers, if present, that prevent victims from contacting those authorities or support services or making a formal complaint and reduce any such barriers to the largest extent possible."

⁴ Zie hiervoor A. Pemberton (2022). Terug naar onrecht: secundaire victimisatie als epistemic injustice. Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit, 12(1): 96-105. De Memorie van Toelichting (Explanatory Memorandum) van de eerder vermeld Victims Recommendation stelt ook "Secondary victimisation can also be the result of inaction on the part of authorities"

is dan wel voor de hand liggend, maar maakt het niet minder onrechtvaardig: het slachtofferschap wordt verergerd met de boodschap dat het de maatschappij niet boeit wat je is overkomen.

Perceptie slachtoffers centraal in nieuwe wet

De Wet Seksuele Misdrijven beoogt hier nadrukkelijk verandering in te brengen. Het meest oog springend daarbij is de introductie van de verschillende gradaties van delicten (schuld- en opzetvarianten) bij seksueel geweld, en het strafbaar stellen van seksuele intimidatie. Wezenlijk is hierbij de - ook in de wetgeschiedenis verankerde - gedachte dat bij het uitwerken van de wet steeds **de perceptie van slachtoffers** in beeld moet blijven. De framing van delicten als ‘seks tegen de wil’ of bijvoorbeeld ‘wraakporno’ lijkt hiermee inderdaad op gespannen voet te staan. Dergelijke terminologie is daarom ook terecht verlaten of niet gekozen.⁵ De vraag is echter wel of het wetsvoorstel deze lijn voldoende doortrekt. Zo is ‘misbruik van seksueel beeldmateriaal’ als een misdrijf tegen de openbare orde gerangschikt, en is het strafmaximum van de schuld-verkrachting lager dan de opzet-aanranding. Dat kan wellicht vanuit wetstechniek zijn argumenten hebben, maar we kunnen vraagtekens zetten bij de vraag of dit voor slachtoffers eveneens voor de hand liggend is. Het huidige voorstel kan hier op worden aangescherpt.

De wet in de praktijk: verwachtingsmanagement, stereotypering en mainstreaming

Lost de nieuwe wet dan alle praktijkproblemen op? Nee, helaas niet. Het succes van deze wet valt of staat voor een groot deel met **een goede uitvoering**. Het is geen nieuws dat bij slachtofferrechten papier erg geduldig kan zijn, en de afstand tussen “law on the books” en “law in practice” groot.⁶ Wezenlijk is wel dat deze afstand vooral de aanvangsfasen van het proces parten speelt: eenmaal in de rechtszaal lopen zaken als de uitvoering van het spreekrecht in de meeste gevallen zonder veel haperingen.⁷ Het verschil moet echter gemaakt worden in de fasen vóór de aangifte, het aangifteproces zelf én het opsporingsonderzoek. Een goede uitvoering van de wet in die beginfase(n), is zoveel meer dan het halve werk. Hier geldt wetgeving niet als een eindpunt, maar eerder als een beginpunt op weg naar een effectieve beleidspraktijk.⁸ Dat vraagt om aandacht – in tijd en middelen- voor de betrokken ketenpartners, maar ook om goed toezicht op hoe zij die wettelijke taken uitvoeren.

Een eerste punt bij de constatering dat er ruimte zit tussen papier en praktijk, heeft te maken met **verwachtingsmanagement**. Wat kan het recht/de wet bijvoorbeeld concreet betekenen tegen gedrag dat dusdanig endemisch is als seksuele (straat)intimidatie? Het gaat hierbij niet aan om in twijfel te trekken dat dit gedrag een plek dient te hebben in het Wetboek van Strafrecht en/ of dat we dit maar moeten accepteren als een fact-of-life. Maar wel om vast te stellen dat de ettelijke miljoenen malen waarin dergelijk gedrag per jaar helaas in Nederland plaatsheeft, het vermogen van de strafvordering ver te boven gaan.

Een tweede punt heeft te maken met het **tegengaan** van de gevolgen van **framing** en **stereotypering**. Het gaat hierbij niet alleen om nadrukkelijke vormen van “victim blaming” en het geloof in “rape myths”, maar ook om subtielere sociale mechanismen.⁹ Deze week werd er in het NRC terecht

---

⁵ Zie in dit verband ook E. Mulder (2021). The normality of rape? Observer reactions to stories of female and male sexual assault. Dissertatie Tilburg.

⁶ Zie in dit verband ook F. Augesteijn, C. Bijleveld & A. Pemberton (2022). De praktijk van slachtofferrechten: de perceptie van professionals: Een exploratief onderzoek naar de naleving van slachtofferrechten. *Proces*, 2022(1): 35-53.

⁷ Zie hiervoor M.Kragting et al. (2022). Evaluatie wet uitbreiding spreekrecht slachtoffers en nabestaanden in het strafproces. Amsterdam. NSCR.

⁸ Zie in dit verband ook A. Pemberton (2023). De problemen van slachtoffers, de oplossing van herstel? De grillige ontwikkeling van slachtofferbeleid en herstelrecht in België en Nederland. In T. Daems et al (red.) *Strafrechtelijk beleid in vergelijkend perspectief*. Boom Antwerp.

⁹ Zie hiervoor ook E. Mulder, & S. Olsohn (2021). Scripted reality: how observers make sense of a non-consensual sexual encounter. *Sex Roles*, 85(1-2), 39-56.

aandacht gevraagd voor mannelijke slachtoffers van verkrachting,¹⁰ terwijl het proefschrift van NSCR-research fellow Eva Mulder veel voorbeelden bevat van situaties waarin seksueel geweld minder goed of niet herkend wordt. Ze toont daarbij ook dat in abstractie beamen dat iets seksueel geweld is, niet hetzelfde is als het in de praktijk herkennen en daarnaar handelen. Dat mensen weten dat “freezing” bij seksueel geweld bestaat, betekent niet dat ze voorkomende gevallen van freezing opmerken. Dat geldt voor leken, maar speelt ook een rol in het gedrag van professionals. Het risico is dan – zeker bij capaciteitsgebrek in de uitvoering - dat de wet in de praktijk vooral ten goede zal komen aan zogenaamde “**ideale**” **slachtoffers** en/ of bijdraagt aan het ontstaan van een soort slachtofferhiërarchie.

Om dit tegen te gaan is een cultuurverandering nodig, die de Memorie van Toelichting dan ook terecht bepleit. Hiervoor is een “quick fix”, bijvoorbeeld een publiekscampagne, niet voldoende. Het vergt serieus werk maken van de **mainstreaming** van de belangen van slachtoffers van seksueel geweld in en om de strafvordering.¹¹ Het borgen van de belangen van slachtoffers van seksueel geweld zou in de uitvoering niet langer enigszins vrijblijvend dienen te zijn, maar een hoofdtaak moeten zijn.¹² De MvT wijst met haar nadruk op implementatie, evaluatie en flankerend beleid al in die richting, maar de vraag is ook hier of de lijn voldoende wordt doorgetrokken.

---

¹⁰ Zie Seksueel misbruik van mannen blijft moeilijk bespreekbaar, NRC, 1 mei 2023.

¹¹ Zie de suggesties terzake in S. Walby et al. (2015). Stopping rape. Towards a comprehensive policy. Bristol. Bristol University Press.

¹² Zie ook Augesteijn et al (2022).